

«Iară Dachii prea veche a lor limbă osebită
având, cum o lăsară si cum o lepădară asa de tot si
luară a Romanilor, aceasta nici să poate socoti, nici
crede.»

(Stolnicul Constantin Cantacuzino, *Istoria țării
Romanesti*, citat de Lorentz Toppeltin, *Origines el occasus
Transsylvanorum*, Lion, 1667).

De la început atragem atenția că limba română este continuarea
directă și neîntreruptă a limbii dace, înrudită cu limba latină
populară, încă înainte de Traian, dar fiecare având particularitățile
sale. Cu deosebirea că limba dacică era cea mai unitară, așa cum e și
astăzi limba română, fată de celelalte limbi din marea familie zisă latină
sau romană.

Se mai spune și astăzi că noi «de la Râm ne tragem» și că din
limba strămosilor nostri daci au rămas doar câteva cuvinte. Aceste
afirmații și-au avut timpul lor de pretuire, de fapt pe nedrept, dar
astăzi nu pot să mai dăinuiască.

De la cronicarii poloni Dlugosz, Cromer, Bielschi etc., cronicarii
moldoveni, în primul rând Grigore Ureche, văzând că limba
română se aseamănă cu limba latină, au tras concluzia că Românii se
trag din Romani. Nu stiau că Dacii, mai vechi decât Romanii, aveau
o limbă apropiată sau identică cu a lor. Ca un rezultat al acceptării
tezei cronicarilor moldoveni și mai cu seamă al teoriilor Școlii Ardelene,
în secolele XVIII și XIX, originea latină a Românilor era atât
de înrădăcinată, încât s-a ajuns să se susțină nu numai dispariția limbii,
dar chiar și dispariția totală a Dacilor prin exterminare în timpul
războaielor daco-romane.

După aceea până astăzi s-a susținut cu dârzenie «plămădirea»
Dacilor cu Romanii și «dispariția» limbii dace din cauza «lipsei de
dovezi scrise».

O problemă serioasă a dacismului, bazată în primul rând pe logică
și simțul intuiției n-a îndrăznit nimeni s-o pună. De-abia la
începutul secolului nostru (1913) a apărut o carte voluminoasă
numită «Dacia preistorică» a modestului și harnicului Nicolae Den-
susianu (mort în 1913). Cartea conține ideea continuității neamului și
limbii Dacilor, în întregime, fiind înrudită cu limba latină. Însă distinsul
Vasile Pârvan, autorul «Geticeii», declară că Dacia preistorică
«e un roman fantastic de mitologie absurdă» deși fusese prezentată
Academiei Române elogios de C.I. Istrati. Odată aruncată anatema
de cel mai autorizat savant în arheologie și istorie veche, nimeni n-a
mai îndrăznit să ia în seamă acest «roman» la care Nicolae Densusianu
lucraser peste treizeci de ani. Am putea asemăna cazul lui cu al lui Galileo
Galilei.

După 1920 ideile lui Nicolae Densusianu încep să prindă
rădăcini și să dea viață. Pe urmele lui au călcat cu hotărâre multe
personalități,

dar toate acestea au fost trecute sub tăcere. Ca să fie valabilă,
o idee trebuia să plece de la un istoric «autorizat» și numai de la
o catedră universitară. Ceilalți erau considerați «diletanți» sau chiar

«obscurantisti».

Trebuie subliniat că astăzi «opinii noi afirmă continuitatea neîntreruptă a limbii trace, ca o componentă esențială a unui popor străvechi, pe care un accident l-a făcut să-si schimbe denumirea, nu însă si fiinta». (Josif Constantin Drăgan, *Noi, Tracii. Istoria multimilenară a neamului românesc*, 1976, Scrisul Românesc, Craiova, p.

Tările Românești au fost veacuri de-a rândul despărțite si sub jug străin, trăind între marile si hrăpăretele puteri: la sud Turcia, la apus Austria, la răsărit Rusia țaristă. Ca state mici si nelibere, se simteau într-o stare de inferioritate si umilintă. Cronicarii nostri, când au văzut că limba noastră se aseamănă cu latina, nici mai mult nici mai puțin au luat limba latină în brate, știut fiind trecutul ei glorios si al poporului roman. Cu astfel de «strămosi» puteam si noi fi oarecum respectati. Pe urmele cronicarilor, fără măcar un semn de întrebare sau de mirare asupra acestui «miracol», au continuat, plini de mândrie, totii istoricii până astăzi. Doar pe la 1857 a apărut la Iasi *Istoria Moldovei pe timp de 500 de ani* - scrisă de postelnicul Manolache Drăghici. În această istorie stă scris la început: «**Despre arheologia, sau fondatia acestei țări, cum au fost din vechime, nu pot alta înfățișa cetitorilor decât cuprinsul istoriilor cunoscute, înse văd si multe nepotriviri curioase si rămâne fiestecare a le crede sau a le critica**

după ideile ce ar avea îndeosebi». Desigur că printre aceste «multe nepotriviri curioase» Manolache Drăghici s-a gândit în primul rând la «pierderea limbii Dacilor». *••

De la cronicari încoace faptele istorice au fost mereu cercetate si verificate, mereu comparate, cernute si interpretate în baza noilor stiri si materiale descoperite de un sir întreg de cărturari români si străini, dar totii, în ceea ce privește limba Dacilor au mers pe aceeași linie: «limba a dispărut». Teza aceasta a devenit o maximă. Dacii, popor cu viață austeră, o viață de ordine, de respect, invidiată de Romani chiar în epoca de aur a lui August, popor temut în războaie, dur până la ferocitate când era încălcat, popor de mare respect al familiei, popor de mare artă, popor de mare activitate si de spirit comercial, popor de mare tradiție a tot ceea ce e frumos si înălțător, cum ne atestă folclorul nostru în toate domeniile, Dacii dau țării lor mari regi si mari preoti, dau Romei mari împărați - si toate după cucerirea Daciei. Ce popor se poate compara cu astfel de strămosi? Și cu toate acestea ei «si-au pierdut limba»! N-au avut litere odată cu Grecii si Romanii, dar au avut artă arhitectonică, artă plastică, muzică, dans (hore) si poezie, care toate ni s-au transmis direct, fără intermediari.

Cronicarii, când au descoperit asemănarea limbii române cu latina, în entuziasmul lor nu si-au dat seama că latina nu-i decât o soră bună cu limba Dacilor si că noi nu de la «Râm» ci de la Sarmizegetusa ne tragem. Dacii cu urmasii lor Românii sunt «oamenii pământului» acestuia, cum spune N. Iorga, din timpurile preistorice.

Nici un autor antic sau medieval care vorbește despre Daci nu spune că limba lor a dispărut. Dacă s-ar fi petrecut acest fenomen, era imposibil, măcar pe calea tradiției, să nu fi ajuns la urechea vreunui scriitor. Oare această tăcere nu-i cea mai bună dovadă a continuității neîntrerupte a limbii și totodată, bineînțeles, și a neamului dacic? Se consemnează un eveniment, un fapt ce produce o schimbare, dar ceea ce nu produce nimic din acestea e și firesc să nu fie consemnat. Apele curg de mii și milioane de ani. Nu se înregistrează nimic despre ele decât atunci când se produce un fenomen: un îngheț iese din comun, secarea, abaterea de la albie, construirea unui pod mare etc. Limba e ca un fluviu care, în cursul său, primește afluenți din stânga și din dreapta, care se contopesc cu marele fluviu, fără să-i schimbe structura. Limba unui popor primește în decursul vremurilor cuvinte străine, din care unele sunt folosite, altele stau ca gunoiul pe marginea apei, ca apoi să le elimine din uz ca inutile și inadaptabile. Dacă până acum nu s-a găsit un «act» scris în limba dacă, deci o îndeplinire a unei formalități scriptologice, nu se recunoaște persoana fizică a acestei limbi, deși ea trăiește și e vorbită de mii de ani. Nu are actul «scris», juridiceste nu există. La fel se poate întâmpla oricărui om. Dacă nașterea și existența nu sunt «scrise» într-un act, el nu există, deși el trăiește, muncește, simte, gândește etc. În baza acestui rationament s-a procedat și cu limba Dacilor. Cuvintele se pot transmite ușor de la o limbă la alta, nu însă acelasi lucru se poate spune despre gramatică. Într-un timp atât de

8

scurt de «romanizare» (165 de ani) nu se putea transmite și gramatica latină. Faptul că gramatica română e atât de apropiată de cea latină, e cea mai bună dovadă de înrudire a limbii Dacilor cu a Romanilor. Modificările treptate în lexic și în structura gramaticală au nevoie de mai multe secole ca să dea unei limbi un aspect nou, destul de deosebit de cel vechi, ca să se poată vorbi de o limbă nouă (*Istoria Românilor*, 1960, vol. I, p. 797; vezi D. Macrea, *Despre originea și structura limbii române*, în «Limba română» III (1954), nr. 4.). Asadar, în 165 de ani, când Dacia nici nu a fost cucerită în întregime, structura gramaticală dacică nu se putea schimba. Limba română, atât de unitară și puternică, cum a fost și cea dacică, dacă e vorba să se fi format din cea latină, nu se putea forma și consolida pe un teritoriu cu permanente nemulumiri și răscoale în timpul Romanilor și al «formelor flotante», într-un du-te-vino de populații străine, începând din secolul al III-lea până în secolul al XXI-lea. În astfel de condiții nu se putea forma o limbă nouă. Limba exista și aceea era limba dacă. Neclintit a stat poporul român în calea furtunilor o mie de ani, păstrându-și ființa și limba. Păstrarea limbii noastre cu toate nuanțele ei, prin toate vicisitudinile prin care a trecut, dovedește că e continuarea unei puternice culturi materiale și spirituale, așa cum au avut-o Dacii.

«Limba e haina sufletului. După limbă se poate vedea dacă cineva

e din stânca de mijloc a poporului, sau o biată tărănuță
mărginasă, fărâmată de picioarele tiranilor», scria Simion Mehedinți
. Dacii au fost din stânca de la mijloc. Tari au fost la suflet, tari la
trup, tari în păstrarea limbii, fiindcă «limba e haina sufletului» și
sufletul fără haină nu poate trăi.

Al. Graur în articolul *Un organism viu*, publicat în «România
literară» în martie 1975 scrie: «O limbă a murit atunci când printr-un
cataclism dispar toți cei care o vorbeau și de asemenea atunci când,
printr-un motiv sau altul, este înlocuită cu una străină (oficială, dar
nu cea particulară sau familială)». La Daci n-a fost nici un fel de cataclism
sau calamitate sau epidemie sau altă catastrofă ieseală din comun,
care să fi dus la dispariția lor. Iar pentru folosirea limbii oficiale
latine nu erau forțați. O vorbeau funcționarii, armata - în ce
măsură nu se poate ști - și aceasta numai la orase și în castrile romane.
Imensa majoritate a păturii rurale, departe de influența orasului,
își vorbea nestingherită limba autohtonă.

Un popor într-o perioadă scurtă poate să determine asupra altui
popor schimbări politice, economice, sociale, culturale, religioase
etc., dar nu poate să-i schimbe limba, căci încrucișarea unor limbi e
un proces de lungă durată și iese învingătoare limba poporului mai
numeros, în general cel autohton. În cazul nostru, Dacii au fost în-
comparabil mai numeroși decât Romanii. Limba învingătoare își
păstrează structura gramaticală, își păstrează fondul principal de cuvinte,
deci caracterul ei inițial, și continuă să evolueze potrivit legilor
interne ale dezvoltării sale. Cealaltă limbă își pierde treptat propria ei
calitate și cu timpul dispare. În urma acestui proces îndelungat, firește,
limba învingătoare cunoaște o îmbogățire a vocabularului. Dar
aceasta nu o slăbește ci, dimpotrivă, o întărește. Așa s-a petrecut cu
limba Slavilor din sudul Dunării și cu a Bulgarilor. Limba Slavilor,
aceștia fiind mai numeroși decât Bulgarii cuceritori, a ieșit
învingătoare. Asemenea victorie a avut-o și limba Dacilor, limba poporului
majoritar.

Colonistii. Toți istoricii, pentru susținerea «formării» poporului
și limbii române, au pus un accent deosebit pe colonistii romani.
Informatori sunt Cassius Dio sprijinit pe izvoare contemporane
evenimentelor

și Eutropius care afirmă exagerând că Traian, după cucerirea
Daciei, a adus multe de oameni din toată lumea romană (ex
toto orbe Romano).

Oricât de multă omenire ar fi adus, admitând exagerarea lui
Eutropius, și așa, față de populația autohtonă, acești colonisti au
constituit o infimă minoritate. Dacă aceste grupuri de colonisti ar fi
venit lent și încontinuu, alta, probabil, ar fi fost situația, dar colonizarea
Daciei cu elemente din afară s-a făcut într-un timp scurt, oficial
și organizat, a doua formă de colonizare a fost distribuirea de
pământ unor grupuri de cetățeni romani sau chiar grupuri de peregrini
din diferite localități ale provinciei, fără întemeierea de colonii sau
orase noi (*Istoria României*, vol. I, 1960 și D. Tudor, *Problema colonistului*

în *Dacia romană*, în «Studii si articole de istorie», II, 1957). Întâlnim colonisti veniti din diferite provincii îndepărtate ale imperiului. Unii sunt din Asia Mică si anume Taviani din orasul Tavia, provincia Galatia. Altii sunt din Bitinia, altii din Caria, altii din Paflagonia, unii tocmai din Coelisiria, aducând cu dânsii si zeii respectivi. Au venit colonisti până si din Siria si Africa, sustine C.C.

Giurescu în *Istoria Românilor*, voi. I, 1942, p. 124. Curati Romani!, ca să folosim expresia lui Caragiale. Și pe acestia i-am luat drept «strămosii» nostri. Tristă si crudă ironie!

Oare aceste grupuri de «cetățeni» romani, care nu se stie în ce măsură cunosteau limba oficială romană, răzletite pe întinsul Daciei, erau capabile să «romanizeze» un popor numeros si viguros, cu o puternică

cultură materială si spirituală, încât să-si piardă limba? E de la sine înteles că aceste grupuri de la început au fost sortite unei grabnice asimilări în marea masă a Dacilor. S-a petrecut procesul de dacizare si nu de romanizare. Colonistii romani de origini diferite pe alo-
10

curi poate că au întemeiat orase, au construit edificii publice, vile, au făcut lucrări edilitare, drumuri etc., dar toate acestea n-au contribuit cu nimic la înlocuirea sau transformarea limbii dace. S-a mers până acolo încât colonistii romani au înlocuit si cuvintele legate de păstorit, albinărit, viticultură, pomicultură etc. Dacă e vorba de colonisti agricoli, acestia au fost colonizati acolo unde erau terenuri arabile, nu la munte. Asadar schimbarea terminologiei pastorale geto-dace în terminologia romană nu s-a putut înfăptui. Păstoritul în Carpati s-a păstrat de mii de ani, neîntrerupt până astăzi, unde nici Romanii si nici alte neamuri n-au pătruns. Păstorii de pe culmile Carpatilor nu aveau nici un contact cu orasul sau tabăra romană. Păstoritul din munti, deosebit de bine organizat, condus de «legea muntilor» care a generat un impresionant de bogat si variat folclor, în frunte cu geniala Miorita, numărul nedeilor si târgurilor păstoresti cu obiceiurile lor ne dovedesc multimea locuitorilor, neîntreruptă la munte în timpul Dacilor. Aceasta o recunoaste si istoricul roman Annaeus Florus care afirmă că *Daci inhaerent montibus* adică: Dacii se tin lipiti de munti. Chemarea «bar oită» a păstorilor e milenară, cu «origini preistorice», scrie Nicolae Iorga în *Istoria Românilor*, 1938, voi. I, p.34.

În regiunea muntilor pe Romani i-a interesat aurul si argintul.

Atât. Acelasi păstorit l-au păstrat si Aromânii în muntii din peninsula Balcanică, asezati pe arie tracică. Dar Romanii, cum s-a afirmat, au introdus si în apicultură terminologia lor. Cum puteau Dacii să-si schimbe cuvintele si în acest domeniu, când albinăritul în Dacia era vestit încă de pe timpul lui Herodot si al lui Alexandru cel Mare? Când tânărul rege a trecut Dunărea în urmărirea Dacilor, soldatii săi au trebuit să-si acopere fata din cauza albinelor. Din această exagerare se deduce totusi scara întinsă a albinăritului, neîntâlnit în aceleasi proportii la alte popoare. Această nobilă preocupare a Dacilor au

mostenit-o urmasii lor, Românii, până în zilele noastre. În Evul Mediu ceara românească era căutată în diferite țări europene. Până la desăvârșirea procesului de asimilare a Romanilor s-a creat o clasă exploatatoare, de pe urma căreia se introduc doar câteva cuvinte romane în limba poporului dac, termeni de ordin militar, administrativ, edilitar, comercial etc. tinând seama că cei mai multi colonisti au venit în Dacia din provinciile vecine, acestia erau în mare parte chiar Daci sau înrudiți cu ei și ca atare se înțelegeau în aceeași limbă. Astfele erau cei din cele două Moesii, din Iliria, Tracia, Pannonia, Dalmatia etc. Acestia repede se acomodau, repede formau același popor. În timp ce Romanii trăiau mai ales la orase, Dacii populau masiv tinuturile rurale (*Istoria Românilor*, voi. I, p. 393).

11

Cu toate încercările probabile întreprinse de oficialitatea romană de a atrage populația dacică, rezultatele au fost negative. Dovadă sunt seriile neîntrerupte de nemulțumiri și valurile mișcărilor, răscoalelor și luptelor care au început după Traian și au continuat până la Aurelian. Dacă s-ar fi petrecut fenomenul de transformare a Dacilor în alt popor, cu altă limbă, nimic nu s-ar fi întâmplat din cele menționate.

Despre acei «Romani» din Dacia iată ce spune istoricul Camille Jullian: «Se repetă neconținut numele de Romani și de limbă latină deși n-a fost niciodată un amestec de oameni mai deosebiți de fire și mai depărtați de originea arătată prin numele lor și prin idiomul lor decât acei care purtau numele Romei și-i vorbeau limba.» (Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, I, 2, p. 192).

A susține desnaționalizarea Dacilor cu ajutorul colonistilor, funcționarilor, militarilor, veteranilor, negustorilor e denaturarea realității. Admitem că, prin absurd, s-ar fi adus în Dacia atâția Romani (toti bărbați) ca fiecare femeie geto-dacă să se căsătorească cu un Roman (bărbații daci fiind totuși exterminați, iarăși prin absurd). Copilul născut dintr-o astfel de căsătorie învață limba mamei și nu a tatălui. Pretutindeni, de când e lumea așa va fi, e limba maternă și nu paternă.

Cohortele aflate pe pământul Daciei, în afară de Pannoni, de la Dunărea de mijloc, unde e azi Ungaria, Bessi și Traci din Balcani, cuprindeau soldați din diferite părți ale imperiului roman, uneori foarte îndepărtate. Găsim Britani din Anglia de azi, Asturi și Lusitanieni din peninsula Iberică, Bosporeni din nordul Mării Negre, Antiohieni din regiunile Antiohiei, Ubi de la Rin, din părțile Coloniei, Batavi, Gali din Galia, Reti din părțile Austriei și Germaniei sudice, Comageni din Siria, până și Numizi, și Mauri din nordul Africii (C.C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, 1942, p. 130). Acești militari îndepărtați, diferiți prin origine, limbă și chiar culoare, aveau chemarea să «romanizeze» pe Daci? Firește, bunul simț refuză să conceapă

acest lucru. Colonistii adusi din Orientul apropiat, apoi militarii si sclavii, veneau cu zeii lor locali ca: Mithras, Cibeles, Isis, Serapis si altii. Multe din aceste divinitati posedau un cult mitic cu «liturghii spectaculoase si ceremonii misterioase». Cultul acestor divinitati se practica in limba respectivă si nicidecum in cea latina pe care colonistii n-o cunosteau, sau atat cat o cunosteau nu puteau oficia un cult. Dacii din jurul lor auzeau limbi care au disparut odata cu cei care le vorbeau.

Pentru «desnationalizarea» Dacilor s-a adus ca argument si transhumanta romana venita din sudul Dunării, încă înainte de

L

12

Traian. Elemente romane agricole, păstoresti si mestesugăresti, «fugare», singuratic sau mai multe nu puteau să desnationalizeze un popor numeros ca Dacii cu o viață agricolă si păstorească milenară superioară Romanilor. Dacii n-au cunoscut sclavagismul roman, unde munca se făcea fără interes si în silă. Păstorii romani care au ajuns cu turmele lor în Ucraina, până la Caucaz, n-au desnationalizat pe nimeni. Dimpotrivă, cei care s-au stabilit acolo au fost supusi desnationalizării.

Pendulări de la sud la nord si de la nord la sud de Dunăre, până la Traian, în cea mai mare parte erau făcute de Traco-Daci care contribuiau la întărirea si unitatea neamului si a limbii lor. Acelasi fenomen neîntrerupt din timpul Dacilor până astăzi s-a petrecut si cu pendulările carpatice.

Românii din peninsula Balcanică sau Aromânii, despărțiti de fratii lor din nordul Dunării, din cauza Slavilor, au trăit de veacuri între popoare străine: Greci, Albanezi, Bulgari, Sârbi etc., fără independentă

politică si fără organizare statală, supusi tuturor sistemelor de desnationalizare, nu si-au pierdut limba, iar strămosii lor Geto-Dacii, cu o «minoritate pestrită» împrăștiată printre ei, s-au «romanizat» într-o sută saizeci de ani.

Oricâte emigrări ar fi fost din imperiul roman în Dacia, oricâte «subtiri asezări romane, adesea în tinuturi unde nu erau trupe» (N. Iorga, *Istoria Românilor*, I, 2, p. 12) s-ar fi făcut, acestea nu erau în stare să-si impună băstinasilor limba. Ca să fie o desnationalizare, trebuie ca cei care impun limba lor «să fie în număr mai mare si să aibă aceeasi ocupatie cu acei care îi sufăr influenta.» (N. Iorga, *Istoria Românilor*, I, 2, p. 12).

Procesul «romanizării» s-a sustinut c-a fost alimentat si de

recrutii geto-daci trimisi în alte regiuni ale imperiului până în Britania, Capadocia etc., de unde se întorceau - zice-se - «romanizati». Acestia cât timp erau militari, între ei nu vorbeau decât limba lor maternă, întorsii acasă, reintrau cu nerăbdare în viața lor dacică, unde-si vorbeau limba lor de veacuri în plină libertate, respirând din plin. Limba oficială, oricât ar fi stiut-o, din lipsă de conversatie, treptat se uita. Oricând si pretutindeni s-a petrecut si se petrece la fel. Romanii din Dacia n-au avut asezări compacte ca Ungurii si Sasii din Transilvania care, de sute de ani, nu s-au desnacionalizat, trăind alături de Românii cu cultura, obiceiurile si limba lor proprie. Dacă Romanii ar fi fost atât de multi si cu o limbă deosebită de a Dacilor, procesul s-ar fi petrecut ca si cu Ungurii si Sasii. Și-ar fi păstrat si unii si altii limba si fiinta națională, fără nici o «desnacionalizare» din partea uneia dintre naționalități. Penetratia Romanilor, fie si ca plugari, pe care o admite si V. Pârvan, făcută timp de «secole până la 13

cucerirea Daciei, nu putea contribui la romanizarea Dacilor, ci din contră, acestia, pătrunzând treptat, toti s-au făcut o apă si-un pământ» cu Dacii. De ce pe urmă, după părăsirea Daciei de către Romani, ca să fim în nota lui Bărnutiu, nu ne-am gotit, nu ne-am hunit, nu ne-am slavizat, nu ne-am ungarizat, nu ne-am cumenizat? Slavii au fost în mase compacte, întinse în toată țara si totusi, cu toată influenta care ne-au lăsat-o în limbă, în obiceiuri, toponimie etc., au fost asimilati. De ce asimilarea Romanilor de către Daci nu poate fi admisă? Se dărmă vreun... edificiu? Pentru clarificarea unui adevăr istoric e necesară orice dărâmare.

Dacii si-au continuat firul vietii neîntrerupt, cu tot ce le era caracteristic, limbă, obiceiuri, traditii si port, înainte si după Traian.

Găsim în C.C. Giurescu, *Istoria Românilor*, voi. I, 1942, p. 88

următoarele: «Un popor de vechimea si mărimea Dacilor, cu civilizatia si cultura lor, nu putea fi nici distrus, nici mutat. (Poporul dac) a rămas pe loc si si-a continuat munca de toate zilele, plătind numai impozitele functionarilor romani, făcând de la o vreme armata sub comanda romană (de la Caracalla 212) si deprinzând încetul cu încetul, din necesitate sau interes întâi, din modă apoi, limba romană». Se pune întrebarea câți functionari romani erau în administratia de atunci extrem de simplă si câți Daci făceau armata?

Functionarul roman era silit, prin forta împrejurărilor, să învete el limba băstinasilor, ca să poată ridica mai usor impozitul si să-si exercite orice eventuale atributii administrative. Functionarii germani din Transilvania, în timpul stăpânirii austriace, vrând-nevrând, au învățat limba Românilor, spre a se înțelege cu ei, si nu Românii pe a lor.

«Popor asezat din timpuri imemorabile pe pământul unde-1 constată mărturiile istorice, legat de el prin agricultură în toate formele ei, prin cresterea vitelor, prin scoaterea metalelor si a celorlalte bogăti miniere, stiind să-1 apere cu eroism si cu pricepere, întemeind cel mai puternic stat din nordul Dunării, cu regi care pot sta cu cinste

alături de cele mai frumoase figuri politice ale antichității, având în sfârșit o religie superioară, de un înalt idealism, Dacii sau Getii au fost, sub toate raporturile, unul din popoarele însemnate ale lumii vechi...Dar aprecierea lui Dio Chrysostomul, «Getii sunt mai înțelepți decât aproape toți barbarii și mai asemenea Grecilor» formează cea mai bună încheiere a acestor rânduri. Ea vine din partea unui scriitor aparținând neamului cu spirit critic și cu simțul nuanțelor, care dăduse pe marele Pericle, pe Tucidide, pe Socrate și Sofocle.» (C.C. Giurescu, *Istoria Românilor*, p. 110). Un popor cu un astfel de certificat, demn de toată admiratia, e de neconceput să ajungă la o așa degenerare bruscă, după un apogeu de dezvoltare po-

14

litică sub Burebista și Decebal, să-și piardă tocmai limba, organul viu prin care se exprimă gândirea, bucuria, durerea, tristetea și tot ce simte omul. E tocmai bunul cel mai de pret pe care-l posedă un popor, indiferent pe ce treaptă de civilizație și cultură s-ar afla.

Herodot spune despre Geti că «sunt cei mai viteji și cei mai cinstiți dintre Traci». Tot el spune că «neamul Tracilor este după Indieni cel mai mare dintre neamurile lumii. După diversitatea regiunilor în care locuiesc, ei poartă nume deosebite, însă cu toții au aceleași moravuri și aceleași institutii». Românii n-au fost și sunt la fel? Oltenii, muntenii, dobrogenii, moldovenii, bucovinenii, transilvănenii etc., nu sunt cu toții Români cu aceeași limbă, moravuri și institutii?

Clasa stăpânitoare din Dacia cucerită de Romani este compusă dintr-o serie de functionari, ofiteri, mari proprietari de pământ și mine, negustori. Parte din vechea clasă stăpânitoare din Dacia s-a alăturat Romanilor ca să nu-și piardă beneficiile și drepturile. E posibil ca în parte sau total această clasă să se fi romanizat. Cu timpul însă, procesul s-a petrecut invers: clasa stăpânitoare romană s-a dacizat, așa cum toate celelalte clase sociale au fost dacizate de mai înainte.

Pătura conducătoare slavă, cu toți Slavii, a terminat prin a fi romanizată. Am avut și o epocă fanariotă, cu Greci în mare parte superiori în cultură față de o pătură boierescă de la noi. La curtea domnească, la casele mari boieresti, în școli, se vorbea grecește. Cu toate acestea, pătura conducătoare fanariotă, cu timpul, s-a românizat prin asimilare, pierzându-și - evident - și limba. Acestia au influențat, e drept, moravurile societății românești, împestritând și limba cu câteva cuvinte, care apoi, în majoritate, au fost eliminate încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Dacia a fost o țară de țărani ca și Românii de mai târziu. Pe când pătura conducătoare și nobilimea își schimbă - pe alocuri - și limba și portul și chiar religia, după cum le bate vântul din afară, țăranul a fost în tot timpul singurul element conservator. Românul, în decursul veacurilor, ca o stâncă de granit a biruit ca «substrat organic al statului», tot astfel «graiul său a biruit cu vremea toate limbile ale străinilor și înstrăinaților». Și Dacii, rădăcina Romanilor, să fi fost atât de putrezi să-și piardă limba? Din putregai, putregai ar fi

răsărit.

Oricine e rob când «iese. din sfera graiului strămosesc, singurul care îngăduie cea mai înaltă dezvoltare sufletească a individului» scria Simion Mehedinți în *Poporul*, București, 1938, ed. III, p.238; «să se țină seama că nici o robie nu-i mai groaznică decât a sufletului». Nici Dacii, nici urmașii lor n-au cunoscut o astfel de robie.

Românii și-au păstrat acest grai frumos, unitar și viguros în ciuda vi-

15

cisitudinilor milenare. Cu atât mai mult Dacii, închinătorii lui Zamolxis, nu puteau să-și schimbe limba în scurtă și cruntă stăpânire romană. Dacii erau mai sobri, mai tenaci decât Grecii și mai idealisti decât Romanii. Erau și cel mai sănătos popor din vecinătatea civilizației mediteraneene. Sub Burebista și Decebal Dacii formau în

Europa singura putere care s-a dovedit capabilă de a opune rezistență imperiului roman, silindu-1, pentru prima oară, să plătească chiar și tribut, pe timpul lui Domitian. Regii daci erau ascultați în sud-estul și centrul Europei. A venit cucerirea vremelnică romană, urmată de lungă perioadă «barbară» a popoarelor migratoare și apoi iară din neamul nostru au ieșit «oamenii de fier» ca Mircea cel Bătrân, Ioan de Hunedoara, Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, reînviind vremea de glorie a străbunilor lor: Dromichete, Burebista și Decebal.

«Fără să ne pierdem sufletul dacic, care străbate așa de clar poezia populară, n-am rămas surzi și reci nici la manifestările altor suflete. Fără să pierdem portul și casa dacică, noi n-am disprețuit ce ni s-a părut frumos la alții, asimilând unele elemente spre a da o variantă frumusetii noastre și a o înălța», mai scria Simion Mehedinți.

«Cula, așa de tristă în peninsula Balcanică - aproape ca o închisoare - împrumutând acoperișul cu stâlpi de la casa carpatică, a devenit o podoabă care înveselește colinele Olteniei. Asadar în limbă, în artă și în viața de toate zilele, cât și în organizarea statului, am dovedit că suntem capabili de, a asimila ceea ce este un real aport sufletească, cultural și politic. Romanii însă au dat peste Daci și le-au înlocuit limba.

Cum se explică atunci că poporul român a fost atât de tare în păstrarea limbii, luată fugitiv de la Romani ca și cum ai îmbrăca o haină de la altul? Francii, Longobarzii, Normanzii s-au topit în masa cuceritorilor, desi cu limbi deosebite; Slavii în România, Bulgarii în Bulgaria.

În Spania Vizigotii și Herulii se deznationalizează, lăsând pentru câteva generații numele Vizigote, iar o parte din toponimie este de origine germană. În Lombardia (Valea Fadului) e același lucru. Longobarzii și-au impus numele întregii provincii stăpânite de ei.

Cuceritorii fiind mai puțini și trăind în mijlocul băștinasilor, cu vremea se deznationalizează, adoptând limba supușilor. Desigur că înnoirea clasei proprietarilor prin elemente ce se ridicau prin clasele de jos, grăbește procesul de deznationalizare a cuceritorilor. Totuși, de la cuceritorii străini au rămas numele unor țări ca Franta, Rusia, Bulgaria, România (singura care aminteste de Romani), apoi onomastica familiilor domnitoare, a nobilimii și prin imitație a unei părți din clasele populare, precum și o puternică influență în numele de locuri

(P.P. Panaitescu, *Interpretări românești*, București, 1943, p. 48). Fenomen care s-a petrecut pretutindeni, și întotdeauna. De ce atunci Dacii să facă excepție? De ce nu se admite o deznationalizare a

16
Romanilor, cum în realitate s-a întâmplat, ci se sustine contrariul, o deznationalizare a Dacilor? Adevărul e unul singur, și anume că Romanii din Dacia au fost asimilați, pierzându-și limba, și de la Daci am moștenit limba întreagă care s-a vorbit până astăzi, evoluată cu secolele, supusă, ca orice limbă influențelor și legilor ei de dezvoltare. Populația Dacilor, în majoritate trăia la sate, nu mult mai mult în raport cu țăranii din zilele noastre. Limba Dacilor este o limbă populară, fiind singura limbă de circulație pentru toate clasele sociale, la fel cu limba română de mai târziu. Limba aceasta populară se aseamănă îndeosebi cu latina populară din Italia și mai puțin cu cea din Spania și Galia. Între o astfel de latină populară și geto-daca populară nu s-au ivit dificultăți de comunicare. La Roma, devenită centru de cultură și civilizație, datorită în cea mai mare parte influenței, imitației și împrumutului grecesc, s-a creat o limbă cultă, o limbă literară, care a ajuns la apogeu în secolul lui August, deosebită de a țăranilor. Deosebită, desigur, și de limba țăranilor daci, pe care răsfățatul Romei, Ovidiu, în exil la Tomis, o considera «barbară», dar totuși a scris versuri în această limbă. Dacă nu i-ar fi fost apropiată, de ce n-a scris în limba Grecilor sau a Sarmatilor? Civilizația și cultura romană, fără a minimaliza pe cele dace, erau poate admirate câțva timp în țările cucerite, dar apoi se năsterea ura contra cuceritorilor, din moment ce căutau să devină stăpâni și, evident, ura se răsfărgea asupra culturii lor. Dăm ca exemple Englezii în India sau Africa, Francezii din Indochina sau Africa etc. În cele două Americi s-a dus o politică de exterminare în masă din partea cuceritorilor. Cu toate acestea, puținii indigeni care au mai rămas nu și-au pierdut limba, obiceiurile și portul. Or, în Dacia n-a fost nici o exterminare.

Ion Andriesescu, «acest spirit puternic și clar» - cum îl caracterizează N. Iorga - scria în *Contribuție la Dacia înainte de Romani*, p.

7-8: «Se dovedește cu fapte de recunoscută autenticitate că cultura Daciei înainte de Romani înfățișează, nu trecerea bruscă de la o stare de sălbăticie la alta de lumină puternică și limpede, ci mai sigur, dezvoltarea

liniștită și continuă după împrejurări și locuri, pe un adânc fond de cultură populară mai adânc decât ele - o succedare de epoci cu un caracter de tenacitate excepțională. Ce poate fi mai descoperitor de orizonturi noi decât faptul că, în timp ce pentru vremea romană cultura de la Dunărea de Jos se concentrează în colțul sudvestic al Daciei, înainte cu mult de această vreme, o cultură de însemnătate neobisnuită se desfășura în regiunile ei estice, Moldova mare până către Nipru, identică cu cultura regiunilor transilvane, până către Dunărea de mijloc și sud dunărene, până la Marea Egee?»
Un popor cu o cultură de «tenacitate excepțională», Seifert

însisi tenaci în firea lor si tenaci în toate manifestările spirituale si materiale, cum ni-i descrie istoria, cum puteau să nu fie tenaci tocmai în păstrarea limbii lor, bunul cel mai de pret? Adevărul e contrariu. «Tenacitatea excepțională» au păstrat-o, în primul rând, în limbă, fapt dovedit cu prisosință de urmasii lor directi, Românii din statul român, cât si de peste hotare, care au trăit în mijlocul altor popoare cu limbi si culturi deosebite. E legea naturii: fiii seamănă părintilor si părintii fiilor.

Au păstrat obiceiuri milenare de la Daci la nastere, botez, nuntă, moarte, ospete, nedei, horele, doinele din fluier «strigăt de plângere cu fluierul Tracilor» - cum spune lexicograful bizantin Hesychius (N. Iorga, *Istoria Românilor*, I, I, p.87). Multe din credintele populare, din descântecele si leacurile băbesti s-au păstrat cu riturile si cuvintele lor. Dacă pierrea limba dacică, pierreau si aceste obiceiuri si descântece, căci nu puteau fi transmise si îndeplinite într-o limbă străină sau nou formată.

Totodată ni s-a transmis portul. Portul Dacilor a influențat si pe vecinii de atunci, găsimu-se astăzi la Ruteni, Unguri, Boeni si Slovaci. Portul Dacilor se recunoaste astăzi în cămasa strânsă la brâu, itarii pe picior, opincile cu nojite. Tot străvechi sunt cojocul, sumanul, gluga, ghebe, itarii, fotele, navelcele, opregile (catrintele) (N. Iorga, *Istoria Românilor*, I, I, p. 89). Cămasa albă a Dacilor, mostenită de Români, ca orice culoare albă încântă ochiul si deschide sufletul. E culoarea optimismului, culoarea nobletei sufletesti. Aceeasi culoare e si la case, prin văruiatul în alb. Firea deschisă a Românului e firea Dacului puternic, răbdător, dârz dar voios la petreceri, doritor de vin, de cântec, de dans, gustând viața, desi cu o pornire de a o întrece, spune mai departe acelasi N. Iorga la p. 116. Românul nu e tot la fel?

Portul e suprastructură supusă influenței modei venite din afară. Fiecare secol si chiar decadă își are portul său. Și cu toate acestea portul Dacilor s-a păstrat până astăzi la țărani nostri de la munte. Tot de la Daci am mostenit «legile vechi», legea «bătrânească» cunoscute în general sub numele de «obiceiul pământului». Aceste legi nescrise au tinut piept tuturor codurilor medievale si moderne. Dacii ne-au dat limba, portul, credintele, obiceiurile si religia lui Zamolxis cu credința în nemurirea sufletului, care a fost altoită cu religia creștină, fără nici o zguduire ca la alte popoare. Religia Dacilor a impresionat pe toti scriitorii lumii vechi care au cunoscut-o prin frumusețea si superioritatea ei, începând cu Herodot din secolul al V-lea î.e.n., si terminând cu Iulian Apostatul din secolul al IV-lea e.n. Chiar în timpul de față religia Dacilor impresionează prin frumusețea ei si «sunt o seamă de puncte asemănătoare, unele chiar

identice între cele două religii».

«Legea cea nouă (religia creștină) stăpânii cei noi ai Dacilor o respinseseră la sate si căutaseră s-o nimicească. Astfel semnul crucii îl

făcură tot mai des degetele aspre ale ciobanilor si vânătorilor, ale plugarilor si pribegilor rătăcitori din neamurile surghiunite prin sate si cătune» (N. Iorga, *Istoria bisericii românești si a vieții religioase a Românilor*, ed. a II-a, voi. I, București, 1928, p. 13).

Dacii cu o astfel de religie superioară era posibil să se închine Dumnezeului creștin în altă limbă?

«Dacă prin civilizație se înțelege: construcții mărețe, statui fără viață, adoratiunea animalelor si poporul în sclavie perpetuă ca în Egipt, sau legiuni de o ferocitate absurdă, ca în Babilonia, cu ridicola statuie a zeului lor Marduk sau cruzimile neînchipuite ale Asirienilor către cei învinși, apoi desigur că Getii erau departe de această civilizație.

Dacă prin civilizație se înțelege însă țăranul liber pe pământul țării sale, de o înaltă moralitate, recunoscut de alții ca cei mai buni oameni, cei mai ospitalieri, cu o clasă preotească de adevărați asceti, ce renuntau la toate plăcerile lumesti, respectați si ascultați de popor; desigur nu putem spune decât că Getii au avut o reală civilizație binefăcătoare poporului» (Nicolae Portocală, *Din preistoria Daciei si a vechilor civilizațiuni*, p. 247).

Misionarii creștini în Dacia predicau în latinește. Niceta din Remesiana de origine «daco-romană», deci daco-român, a predicat în Dacia în «latinește» în secolul al IV-lea. Auxentius, elevul lui Ulfilas, a predicat pentru ațeiasi Daci în limba «latină» pe care o înțelegeau Dacii, pentru că limba lor nu se deosebea cu mult de cea romană, legăturile dintre Dacia si Italia fiind directe. Scrie Ovid Densusianu: «Italia septentrională comunică cu Panonia, Moesia etc., prin intermediul Dalmatiei, astfel că trebuie să fi avut loc natural, numeroase schimburi între vorbirile acestor regiuni». Ulfilas, episcop în Dacia, cu sediul la Durostor (Silistra) a predicat creștinismul în limbile greacă, gotică si latină (C.C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, 1942, p. 223). Greci erau destui în Dobrogea, Gotii erau cuceritorii Daciei, deci avea pentru cine predica în greacă si gotică. Cât privește latina, ce Latini mai erau în timpul Gotilor? Din acești Romani de obârșii foarte deosebite, după retragerea lui Aurelian, câți au mai rămas au fost totuși asimilați de Daci. Și aceștia, ca totuși Geto-Dacii, prin limba lor înțelegeau limba predicatorilor.

Grecii au avut o cultură si civilizație puternice si vechi înainte de Romani. Între Daci si Greci au fost legături permanente sute de ani, si atât de strânse, încât regii traci ajung a fi arhonti în Atena (N. Iorga). Cum de nu si-au pierdut limba Grecii - si ne referim la cei din Dobrogea, Grecii au întemeiat orașe si colonii -, si s-a schimbat limba

19
tuturor Geto-Dacilor, ca prin farmec, sub stăpânirea Romanilor, împărțiti ici si colo?

Spaniolii, după o stăpânire germană de 300 de ani, Vandalii întâi si apoi Vizigotii, au suportat aproape 800 de ani (începutul secolului al VIII-lea până la sfârșitul secolului al XV-lea) stăpânirea Arabilor.

De la aceștia au primit o mare influență în știință, artă, în special arhitectură si sculptură, pe care o păstrează si astăzi, în folclor,

în limbă, în agricultură etc., dar nu poate fi vorba de vreo arabizare, în sens de desnationalizare, măcar partial, unde ar fi pierit limba spaniolă. La noi elementul decisiv a fost «unitatea organică a limbajului rural degajat de influența centrelor urbane, care rețin particularismele și separă dialectele. Această stare de regresie a culturii a păstrat astfel unitatea limbii» (Sextil Puscariu). Aceeași situație a fost la Daci. Limba însăși dă un argument contra unei romanizări oficiale. Dacă n-ar fi existat o bază de substrat unitar, s-ar fi ajuns la un jargon ca «lingua franca» din porturile Orientului, ca așa numita limbă malteză sau ca limba negrilor din Martinica (N. Iorga, *Istoria Românilor*, I, 2, p. 15).

De altfel, să nu se uite că cuvintele străine pătrund întâi la oras și apoi cu greutate, în timp îndelungat, dacă ajunge vreunul la sate. Pe timpul Dacilor câte orase și câți fii de țărani erau cu serviciile la oras, ca să se întoarcă în satele lor cu cuvinte străine? Ptolomeu notează în harta sa 44 de orase în Dacia, scrie C.C. Giurescu în *Istoria Românilor*, I, 1942, p. 138. De la orice ploaie venită de aiurea ne-au rămas câțiva stropi de apă, iar marele fluviu al limbii Dacilor, în care s-au contopit acești stropi, a curs puternic de mii de ani neîntrerupt și neschimbat și va curge cât va fi și neamul românesc.

Vitejia Dacilor

Stolnicul Constantin Cantacuzino, în cartea sa *Istoria țării Românești*, p. 13, editia N. Cartoian și Dan Simonescu, editura Scrisul Românesc, Craiova, scrie: «Stăpânirea dară și lăcuia acest pământ acele neamuri ce le zicea Dachi și Gheti (...). Ostasi mari și tari la bătaia războaielor, nepoftitori a să supune altora, nici a să birui de alții îngăduia. Avea craii și oblăduitorii lor și nimănui supuși nu era și mulți încă de dânsii să îngroziia și vecinii lor foarte de dânsii să spăria, căci de putine ori biruiți de unde mergea a să bate, să întorcea». Iulian Apostatul atribuia lui Traian următoarele cuvinte, care chiar dacă n-ar fi fost vorbite, exprimă totuși un adevăr: «Am subjugat chiar pe acești Geti, cei mai războinici dintre toate neamurile care au existat vreodată, nu numai din cauza puterii corpului lor,

20

Har -j din aceea a învățăturilor lui Zamolxis, care este între ei așa de i i a v i i . Acesta le-a întipărit în inimă că ei nu mor, ci numai cât își schimbă locuința și de aceea merg la moarte mai veseli decât la orice altă călătorie». Flavius Vegetius (sec. IV) spune că Dacii au fost atât de războinici în toate vremurile, că istoria legendară a făcut să se afirme că însuși zeul Marte s-a născut în țara lor. Pirus și Alexandru Macedon aveau groază de ei. Iuliu Cesar s-a ferit de ei tot timpul. Pe vremea lui Burebista, când Geto-Dacii se uniseră într-un singur stat mare și puternic, teama ce le-a inspirat Romanilor se reflectă și în poeziile lui Horatius. Teamă de Daci făcea pe Romani să se întrebe când se întâlneau: «Ce-ai mai auzit despre Daci?» (Gh. Popa-Lisescu, *Dacia în autorii latini clasici și postclasici*, p. 10). Aceeași teamă s-a repetat și pe timpul lui Mihai Viteazul, când Turcii din Constantinopol voiau să fugă peste Bosfor în Anatolia, iar femeile îi speriau că vine

Mihai si-i taie.

Ovidiu, de asemenea, despre Getii tari pe armele lor, pe iuteala calului care mănâncă spatiul, pe răbdarea lor nesfârșită, scria: «Atâtia dintr-însii de tine, frumoasa mea Romă își râd, Și arme(le) romane nu sunt pentru dânsii o teamă:/ Sunt siguri pe arcul ce poartă, pe tolbele pline/ Pe calul ce poate cuprinde, întinderi imense/ Și stiu că acei ce-i gonesc nu au apă». (N. Iorga, *Istoria Românilor*, I, 2, p. 73).

Oare urmasii acestor Geti nu sunt urmasii lui Basarab, învingătorii trufasului Carol Robert la Posada (1330) pe care ni-l arată Cronica Pictată? Nu sunt acestia arcașii si luptătorii lui Mircea cel Bătrân de la Rovine (1394) si Ștefan cel Mare la Podul Înalt (1475) si Mihai Viteazul la Călugăreni (1595)? Aceeasi vitejie n-au dovedit-o dorobantii români la Plevna în 1877? La Mărăsești si la Mărăști în 1917, soldatul român, prin vitejia sa epopeică, prin agerimea si iuteala miscărilor sale, când ajungea la baionetă, lovind cu patul armei în jos, în sus, în stânga, în dreapta, cu trei, cu patru, cu cinci, sase si chiar mai multi inamici deodată, nu înspăimântase si uluise pe Germani?

Geto-Dacii, popor cu astfel de calități, puteau să fie desnationalizati de Romanii «pestriti» adunati din tot imperiul? Un popor desnationalizat nu putea să transmită urmasilor firea sa.

. *Negustorii*

Istoricii, începând cu Vasile Pârvan, relatează că pe cale comercială, încă înainte de cucerire, Dacii au început să învete latineste. Cu alte cuvinte «romanizare» si pe cale comercială. Să nu se exagereze. Comert vast pe cale externă înțelegeau să facă Grecii, care erau un

21

popor de negustori, prin forta factorilor geografici, dar nu Dacii si Romanii, popoare de agricultori si păstori. Misunau negustori romani prin toate târgurile si satele Daciei? Admitem însă si această ipoteză. În cazul acesta, si e în genere cunoscut, Romanii ar fi învățat limba dacică, si nu Dacii pe cea romană, căci, după cum am mai mentionat, negustorul străin e nevoit si se străduieste să învete limba băstinasilor, măcar cât de cât, ca să-si vândă marfa. În Dacia, încă din secolul al III-lea î.e.n. se lărgeste si se intensifică comertul pe plan intern si extern cu orasele pontice, sudul tracic si grecesc, apoi chiar cu Italia (*Din istoria Transilvaniei*, I, București, 1960, p. 24). În partea sudică, comertul Daciei este în mâna negustorilor greci vreme de două-trei sute de ani, dacă nu chiar mai mult, până la cucerirea romană. Olbienii si histrienii, încă din secolul al VI-lea î.e.n. ajung până la Carpati cu produsele lor metalurgice, apoi thasienii cu vase, vin si ulei în secolele IV si III î.e.n.; apoi rhodienii. Monedele lui Filip al II-lea se găsesc până în Maramures si Slovacia. Burebista, el însusi, este un sprijinitor hotărât al culturii grecesti (Vasile Pârvan, *Începuturile vietii romane la gurile Dunării*, București, 1923, p. 60-63). Grecii au trăit în mase compacte în coloniile lor, din Dobrogea, sudul Rusiei, Asia Mică si mai ales în Sicilia, care era numită chiar

Grecia Mare. Acești Greci, care au dat cultura și religia lor Romanilor, popor de păstori și plugari, n-au schimbat limba băștinasilor italici, ci din contra, au terminat printr-o asimilare a lor de către Italici. Romanii, din secolul al II-lea î.e.n., au intrat în legătură cu Grecii. Se răspândise mult limba greacă. Această limbă era necesară pentru comercianți și oameni de afaceri romani, care aveau raporturi cu Orientul. Cunoașterea limbii grecești devine obligatorie pentru fiecare Roman cu vază, care dorește să se arate că e un om cult. Bogătaşii își trimiteau copiii să studieze în Grecia și în casele romane - cele bogate - apar învățători greci, deseori sclavi, cărora li se încredința educația copiilor. Mai mare a fost influența Grecilor asupra Romanilor, chiar după ce Grecia a fost cucerită, decât a Romanilor asupra Dacilor. În Dacia nu s-a petrecut același proces ca între Romani și Greci. Forme politice, economice, sociale, juridice, culturale pot fi transformate brusc sau încet, pe cale evolutivă. Limba însă nu. Trebuie sute de ani, prin asimilarea unui popor. Dacii, care făceau comerț cu orasele pontice, sudul tracic, grecesc, cu Italia, au contribuit la dacizarea populațiilor băștinase? La fel Grecii au grecizat populația geto-dacică? De ce oare această minune a «romanizării», a desnaționalizării Dacilor, e rezervată în exclusivitate Romanilor? În Transilvania, comerțul și meseriile erau în mână

22

Austriecilor până la jumătatea secolului al XIX-lea și urme austriece se găsesc în toate satele și orasele românești. Cu toate acestea nu se poate vorbi de o germanizare a Românilor din această provincie. Sunt în pământul Daciei adevăruri care nu pot fi contestate și pe care se cuvine să le cunoaștem și să le punem în valoare. Stau îngropate în acest pământ mărturii care nu pot fi desmintite și care pot afirma că viața de astăzi curge pe albia vremii în continuare cu cea de acum două și trei mii de ani, fără ca vreodată s-o întrerupă cei veniți de aiurea și oploșiți pe pământul Daciei, scrie A. Nour, în *Credințe, rituri și superstitii geto-dace* (București, 1941).

Mărturii despre asemănarea celor două limbi, latina și dacă, sunt multe, însă noi amintim, mai întâi, solia trimisă de Decebal în 88 e.n. la Domitian exilat în Panonia, după lupta de la Tapae cu Tettius Iulianus. Solii acestia i-au vorbit lui Domitian fără interpreți (Gh. Popa Lisseanu, *Dacia în autorii latini clasici și postclasici*, p. 70).

În cel de-al doilea război cu Romanii (105), înainte de a sosi Traian, Decebal a prins pe generalul roman Longinus, pe care, în fața ostirii, l-a întrebat ce planuri are Traian, dar el a refuzat să-i destăinuie cele cerute. N. Iorga afirmă că marele rege și mulți dintre ai săi ««stiau latineste»».

Suntem de părere că toată ostirea din fața lui Longinus îi înțelegea limba. Altfel, Decebal și cu «multi dintre ai săi» ar fi stat de vorbă cu Longinus aparte. Dacă ostirea dacică nu i-ar fi înțeles limba, nu avea nici un rost să fie interogată în fața ei, mai ales că era vorba și de lucruri secrete. În nici o conversație dintre Daci și Romani nici un autor nu vorbește de interpreți și nici pe columna lui Traian nu

se vede acest fapt. Dacă ar fi fost interpreți, genialul constructor al acestei coloane nu se putea să nu fi dat și acest amănunt important. Privirile căpeteniilor romane, în primul rând ale lui Traian, sunt îndreptate direct asupra vorbitorului dac, care li se adresează, desigur, în limba sa, pe care o înțelegeau Romanii. Deosebite erau, evident, particularismele celor două limbi.

Dio Cassius, în *Istoria romană* (Cartea 67, cap. 8) spune că în primul război dat între Traian și Decebal (101) i s-a adus lui Traian, când a ajuns în tabăra Dacilor, o ciupercă mare, pe care era scris cu litere latine sfatul ca Traian să se întoarcă înapoi și să facă pace (N. Iorga, *Istoria Românilor*, I, 1960, p. 302). Fără îndoială că pe ciupercă i s-a scris în limba dacică. Dacă i s-ar fi scris în limba latină, autorul ar fi specificat. În dialogurile daco-romane, Dacii își foloseau limba lor, fapt obisnuit care nu mai atrăgea atenția nimănui. Aici însă, fiind vorba numai de literele latine ca fapt deosebit, autorului i s-a părut interesant și l-a consemnat.

Ostatecii daci aduși de Traian la Roma au vorbit cu senatorii

23

romani fără interpreți, cum sunt arătați pe columna lui Traian.

Asadar dialogul dintre reprezentanții celor două popoare se făcea într-o limbă comună. La lupta dintre generalul roman Cresus cu regele Gotilor Dapyx (28 î.e.n.) un trădător chemă pe Cresus de pe ziduri și intră în înțelegere cu el, în vederea predării cetății. Dapyx, anticipând gestul lui Decebal, se sinucide. Vasile Pârvan în *Getica*, p. 87-88, e de părere că acest trădător get s-a înțeles cu Cresus în limba greacă. E o simplă presupunere, scrie N. Portocală, în *Din preistoria Daciei și a vechi/or civilizații*. De ce să fi vorbit Getul cu Latinul în grecește, limbă pe care, poate, nici unul n-o cunostea, când ei se puteau înțelege, fără greutate, în latina vulgară sau în getică, două limbi fără deosebiri esențiale între ele.

Generalul roman Drusus, în războiul contra Germanilor (9 e.n.) a fost cel dintâi comandant roman care a navigat în Marea Nordului și a făcut fortificații peste Rin. «A măcelărit pe dusmani și i-a împins până în adâncul pustiurilor și n-ar fi încetat să-i urmărească, dacă nu i-ar fi apărut în față fantoma unei femei barbare, cu o talie mult mai mare ca a unui om și care *i-ar fi spus în limba latină...* (s.n.) să nu meargă mai departe cu războiul» (Suetonius, *Doisprezece cesari*, trad. rom., București, 1958, p. 199). Mai întâi o precizare: aici nu e vorba de o fantomă, căci n-avem de a face cu tragediile shakespeariene.

Generalului Drusus, călit în războaie, i-a apărut în față o femeie în carne și oase. Istoricul Suetonius scrie «fantomă» ca să arate că era o namilă de femeie, de altfel cum el însuși relevă mai departe, care avea «o talie mult mai mare ca a unui om». Această femeie «barbară», pe unde nici un picior de Roman nu mai pătrunsese, care i-a vorbit în «limba latină» nu putea să fie decât o femeie dacă, și i-a vorbit lui Drusus în limba ei dacică, singura limbă pe care o cunostea, și generalul o înțelegea, spre uimirea lui, fiind aproape la fel cu

latina lui rustică. Se știe că Dacii se întindeau cu mult în afara hotarele României de astăzi. Acest izvor despre asemănarea limbii Dacilor cu a Romanilor e atât de puternic și revelatoriu, încât faptul nu mai poate fi pus la îndoială și discutat.

Inscripțiile

S-a făcut mult caz de «romanizare» și de miile de inscripții, referitoare la Romani, găsite pe teritoriul nostru, scrise în limba latină.

Dacii care intraseră în pătura conducătoare romană, învățând scrisul, scriau tot în limba oficială, limba Romei. În epoca romană putini erau cei în stare să ridice monumente sau pietre mortuare cu inscripții. Numai Grecii și Romanii de la orașe și cei bogați aveau acest obicei. În schimb, populația, mai cu seamă din lumea satelor, a

24

rămas anonimă, fiind prea puțin documentată de inscripții și alte scrieri.

Dacii care voiau să aibă o situație mai bună, ca să intre în viața publică, erau dezavantajați de numele dac. Adoptând nume romane, erau favorizați. De aceea, Dacii cu nume romane nu pot fi identificați în inscripții. Astfel, inscripțiile nu trebuie atribuite numai Romanilor.

În rândurile populației din mediul rural - imensa majoritate - prea puțin și rareori a pătruns cultura și civilizația romană în forme superioare. Sunt regiuni întregi unde niciodată n-a pătruns măcar o licărire a culturii romane, după cum nici picior de Roman n-a pătruns. O singură răspândire mai largă a culturii romane în mediul rural o constituie ceramica, fără a se pierde pecetea tradiției getodace în formele, culoarea și ornamentarea vaselor. Ceramica e răspândită, fiind pentru uzul casnic de strictă necesitate. Monedele, de asemenea, au o largă răspândire ca factori de schimb comercial. Or, aceste urme materiale nu trebuie să ne ducă la grava eroare în a sustine «romanizarea» sau deznationalizarea Dacilor.

Vasile Pârvan afirmă că «noi Românii de azi suntem nu numai urmașii Romanilor din Dacia, ci, în aceeași vreme, urmași și ca sânge și ca suflet, ai întregii împărății romane de răsărit» (Vasile Pârvan, *Începuturile vieții romane la gurile Dunării*).

Socotim, dimpotrivă, că noi suntem urmași ai Dacilor «și ca sânge și ca suflet» și ca limbă. Ne dovedesc toate acestea firea și înfățișarea Românului, aidoma Dacilor de pe columna lui Traian și de pe mormântul de la Adamclisi, folclorul, arta populară, uneltele casnice, ceramica, arhitectura, tehnica populară, etnografia întreagă, toponimia mare și mai cu seamă cea mărunță, onomastica, conștiința dacică păstrată în popor, instinctul național și simțul intuiției. În sprijinul «romanizării», Pârvan invocă printre altele și cazul așa-ziselor «valuri» din vechea Românie, atribuite Romanilor și în special lui Aelius Catus și Plautius Aelianus, pe la jumătatea secolului întâi e.n. Mai întâi să se țină seama că soldații din orice garnizoană aveau o zonă a lor limitată. Asupra valurilor sunt încă ipoteze. Dar să admitem și acest lucru, că toate valurile erau romane. Cu ce au influențat acestea romanizarea Dacilor, chiar dacă de-a lungul

lor vor fi stat ca strajă soldatii romani, cot la cot, asa cum au stat Francezii în al doilea război mondial la linia Maginot si Germanii la linia Siegfried, si atâtea alte linii «inexpugnabile». Acesti soldati au fost supusi unei dacizări inevitabile, mai mult sau mai puțin.

Stolnicul Constantin Cantacuzino, în cartea sa, dă câteva citate din cartea lui Lorenz Toppeltin din Medias, *Origines et occasus*

25

Transsylvanorum, tipărită la Lyon în 1667, în care scria că limba Galilor, a Spaniolilor si Italienilor s-au amestecat si cu cuvinte romane si «stricându-si» limba au rămas asa cum sunt acum. «Iară Dachii prea veche a lor limbă osebită având, cum o lăsară si cum o lepădară asa de tot, si luară a Romanilor, aceasta nici să poate socoti nici crede » (Stolnicul Constantin Cantacuzino, *op. cit.*, p. 51).

L. Toppeltin, obiectiv fiind si dezinteresat, a văzut clar si a spus adevărul, reprodus si de învățatul istoric Constantin Cantacuzino. Tot după Toppeltin, Cantacuzino scrie, în privinta numelui etnic, că a te numi Român (rumân), adică roman, nu însemnează că te tragi din Romani, pentru că si Grecii s-au numit Romei (Romeos la singular, adică Roman) «si mare osebite iaste între Grec si între Roman. Ci numai si ei fiind supusi mai pe urmă (146 î.e.n.) Romanilor, Romani vrea si ei să se chiiame». Însă între Daci si Romani nu era «mare osebite», fiind înrudiți prin limbă.

Întinsa si puternica semintie tracică «vietuia pe locurile de mai târziu ale lui Burebista si Decebal, poate încă din vremurile cu mult înainte de cunoasterea si lucrarea metalelor. Astfel, tragedia sculptată de maestru pe coloana trimisă de la Roma, a războaielor dintre Romani si Daci, este nu începutul, ci numai sfârșitul simbolic al acestei îndelungi vietuiri, care ea este adevăratul început al vietii si istoriei noastre, ca popor legat de acest pământ, cu tot ce se odihnește si s-a topit în brazda lui, cu tot ce curge si svâcneste în sângele nostru într-o măsură poate încă din vremea pietrei cioplite si a pesterilor si până în zilele noastre.» (Ion Andriesescu, *Intre Traian si romanitate*, în rev. Arhivele Olteniei, nr. 34, p. 409).

Camille Jullien, cunoscutul istoric francez, spune: «Iată refăcută pentru noi, de la Carpati la Dunăre, această Românie dacică, care a fost unul dintre statele cele mai glorioase si mai sănătoase ale fostei Europe, un întreg trecut de unitate pe care ochii nostri l-au văzut renăscând în lumina prezentului».

Intr-o convorbire personală, iată ce spune Camille Jullien lui Ion Andriesescu: «Quel beau champ de decouvertes vous avez dans l'antique Dacie, et quel merveilleux peuple que celui de Burebista.

Car j e suis pour Burebista, et non pour Trajan» (s.n.).

Burebista a cucerit atâtea orase pontice si Histria. De altfel, activitatea politică si militară dusă de Burebista în Balcani era

îndreptată contra Romanilor. El urmărea si o expansiune teritorială de lărgire a bazei economice, împiedicând înaintarea romană la Dunărea de jos. Și după moartea lui (44 î.e.n.) Dacii au dus aceeași politică de dușmănie si ură contra Romanilor, accentuându-se pe

timpul lui Decebal. După cucerirea și alipirea Daciei la imperiul roman, în mod firesc ura și lupta pentru independentă au crescut în to-

26

ate clasele sociale ale Daciei până la părăsirea ei de către Romani în frunte cu împăratul Aurelian.

Savantul român de renume mondial, Emil Racoviță, pornind de la importanța studiului etnografiei românești comparate, ajunge la aceste încheieri: «Gloata poporului nostru s-a încheagat de milenare, cam pe toată suprafața astăzi românească. Nu există încă nici Latin, nici Roman, pe când acest popor își avea alcătuită firea lui proprie și gospodăria lui particulară, adică acele însusiri și industrii care și azi îl disting de celelalte neamuri. Obstea poporului nostru nu e formată din colonistii recenti bimilenari, ci din vechi băștinasi a căror origine trebuie căutată poate printre oamenii pietrei slefuite și desigur printre cei ai bronzului. Ce este adevărat pentru civilizația populară specifică concretă, este adevărat și pentru datini. S-ar putea ca noi Românii să fi împrumutat unele obiceiuri de la Romani, dar demonstrația sigură a acestei ipoteze nu cred să fie încă făcută pentru vreunul, cele mai multe datini însă le-am dobândit fără îndoială din vremi când nu erau încă Romanii» (Valeriu Bologa, *Emil Racoviță, un mare explorator și biolog român*, București, 1954, p.67). Toate aceste adevăruri le-a spus savantul biolog Emil Racoviță «nespecialist» sau «diletant» în istorie, cum s-ar fi exprimat unii arheologi și filologi, cu noi orizonturi și viziuni, despărțând mileniiile în lumina clară a adevărului.

Dacii în era noastră

După retragerea împăratului Aurelian din Dacia (271-275), numele de Get, Dac, Trac s-a întâlnit și în secolele următoare. În anul 492, în oastea împăratului Anastasie găsim: «Sciti, Goti și Bessi (Daci)»; la anul 502, în lupta contra Persilor de asemenea sunt: «Goti și Bessi și alte popoare ale Tracilor», scrie Iorga în *Istoria Românilor*, voi. II, 1936, p. 221. În secolul al VI-lea e cunoscută mănăstirea Bessilor

la Ierusalim. Din mărturiile aduse ei apar ca existând în acea mănăstire a lor, în care întrebuințează «limba Bessilor». N. Iorga se întreabă: «Putem admite la o dată așa de târzie Traci păstrând caracterul

și vorbind limba lor? Evident, nu poate fi nici o îndoială că erau Traci care își vorbeau limba lor, așa cum o vorbeau neîntrerupt în toată aria tracică din nordul și sudul Dunării. La cronicarii bizantini îi întâlnim de aici încolo cu nume de Vlahi, despre care Kekaumenos spune că «acestia sunt cei zisi Daci și Bessi».

Justinian în Novele (XXVI) laudă și vorbește cu mândrie despre Traci, din rândul cărora el însuși făcea parte. Dacă Tracii ar fi pierit și odată cu ei limba, acest mare împărat n-ar fi avut nici un motiv să-i laude. Un popor care și-a pierdut limba nu poate să atragă

decât disprețul asupra sa.

Einhardt, în *Viata lui Carol cel Mare*, arată că vestitul rege, după o campanie victorioasă, s-a întors în Franția triumfător «trecând pe la Daci (s.n.), lazi și Moravi» (Al. Bărcăcilă, *Dacia în istoriografia medievală*, în «Studii și materiale de istorie medie» III, 1959, p. 356). Asadar, Carol cel Mare, la sfârșitul secolului al VIII-lea (796), în lupta cu Avarii, așezați în Polonia, a cunoscut pe Daci, a căror invazie «i-au amărât zilele», spune Al. Bărcăcilă. Nu poate fi vorba, deci, nici de Romani, nici de alt popor născut din «amestecul» altor popoare, ci de vechii băștinasi ai acestui pământ, care nu cunosteau altă limbă decât pe cea dacică. Cronicarul bizantin Laonikos Chalkokondyles (sec. XV) în opera sa «De rebus turcicis» II, p. 83, vorbind despre lupta dintre Baiazid și Mircea, scrie că Românii sunt neam al Dacilor și sunt foarte pricepuți în război. Așa cum scriau și istoricii contemporani Dacilor.

Mai departe afirmă că «Dacii» - adică Românii - întrebuintează un grai asemănător cu al Italienilor, «dar așa de stricat și de diferit că ei numai cu greu pot să înțeleagă ce le spune». Folosindu-se de o limbă și de obiceiuri romane, de unde vor fi venit în această regiune, în care și-au stabilit locuințele, *n-am aflat de la nimenea și nici n-am auzit pe cineva să o spună*» (s.n.).

Cronicarul bizantin n-a putut afla - și poate nici nu-l interesa în chip deosebit - că Românii trăiesc aici din timpurile preistorice și că *limba Dacilor era mai apropiată de latina vulgară, decât limba română față de limba italiană, pentru că între Italia și România s-au așezat Slavii de sud (sec. VI- VIII), rupându-le legăturile directe pentru totdeauna*.

Cronicarul bizantin Kinamos, vorbind despre expediția împăratului Manuel Comnenul din 1166 contra Ungurilor, vorbește și de o «mare multime de Vlahi care se zice că sunt colonistii Italilor de odinioară» (C.C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, 1942, p. 333). Pe această informație a lui Kinamos despre originea Vlahilor, în care el însuși spune că «se zice că sunt colonistii Italilor», deci ceva nesigur, nu se poate pune nici un temei. Mai întâi că colonistii, inferiori numeric poporului gazdă, nu pot da naștere unui alt popor. Ei se asimilează cu poporul în mijlocul căruia trăiesc. Se asimilează cu mult mai ușor dacă între ei și băștinasi există afinități rasiale, înrudiri de limbă etc. Exemplul îl avem, cum am mai menționat, cu Ungurii și Sasii din Transilvania. În acest sens, ca exemplu, pot fi luați și țiganii ce trăiau la noi de peste șapte sute de ani, împrăștiati în toată țara în grupuri mai mici sau mai mari. Cu toate acestea ei și-au păstrat limba, obiceiurile și portul. Dacii ne-au transmis plugăritul și păstoritul, portul, obiceiurile, arhitectura etc. etc. numai limba însă nu.

Fenomenal miracol!

Schlozer în «Russische Annalen», după cronica medievală rusească zisă a lui Nestor, despre Români scrie: «Acesti Valahi nu

sunt nici Romani, nici Bulgari, nici Wälsche (pe care îi identifică cu Italienii), ci urmași ai mării și străvechii semintii de popoare a Tracilor, Dacilor și Getilor, care și acum își au limba lor proprie și, cu toate asupririle, locuiesc în Vlahia, Moldova, Transilvania și Ungaria în număr de milioane» (Gh. Popa-Lisseanu, *Izvoarele istoriei Românilor*, voi. III, *Cronica lui Nestor*, p. 25). Schlozer relatează evenimentele obiectiv, cu clarviziune. Filologii noștri n-au bănuț «măcar influența limbii Dacilor asupra formării graiului nostru» cum se exprimă Gh. Popa-Lisseanu. Dacă nici măcar influența n-au bănuț-o, cum puteau să admită maternitatea ei!

Cuceririle romane peste hotarele etnice n-au făcut altceva decât să grăbească prăbusirea elementului latin, asimilarea și înlocuirea lui prin noi formațiuni etnice. La noi acest element roman a fost asimilat de poporul dac într-un foarte scurt timp. Dacia, în urma războaielor cu Romanii, n-a fost nici distrusă și nici deznationalizată. Pierderea unei lupte și sinuciderea unui rege nu înseamnă distrugerea neamului. Slăbirea, da, și aceasta numai pentru moment. Din cauza unei slăbiri efemere, să nu rămână nici măcar o insulă de Daci în interior sau în afară de hotarele Daciei romane (și erau mulți de tot) care să transmită mai departe limba neamului lor? Să se țină seama că Ilirii erau un pumn de oameni față de marele neam al Tracilor. Adevărul e simplu: nu se poate să se piardă rădăcina și măduarele să trăiască. A pierit rădăcina, au pierit și măduarele. E legea naturii implacabilă. Persistența limbilor este de o tenacitate de necrezut. În occident, numai, putem cita, de exemplu, limba bască în Pirineii occidentali, limba provenșală din sudul Franței, limba bretonă în nord-vestul Franței. Dacia a fost ea însăși un vast ocean furtunos. Limba «latină rustică» atribuită Romanilor și «transmisă» Dacilor, nu era altă decât limba proprie a Dacilor. În țările cucerite Romanii foloseau limba oficială, care se deosebea de latina rustică.

S-a recunoscut în istorie că Dacii au dovedit o remarcabilă cultură materială și spirituală, mai ales în muzică, medicina populară, în produse de artă mestesugărească (LI. Russu, *Limba Traco-Dacilor*, București, 1959, p. 19).

Popor vesel, căruia îi plăcea să cânte, a folosit fluierul și naiul, așa cum folosesc și Românii. După Clement din Alexandria, Tracii inventează și harpa. Pe un vas, Orfeu, care era trac, cântă din harpa Tracilor. De asemenea, Clement din Alexandria spune că Sofocle, marele tragedian al Grecilor și al lumii, a fost tot trac. Tot el spune că Platon de la Traci a luat «Epodele sănătoase» și vede în unii Traci

29

predicatori ai nemuririi. Mama lui Demostene și a lui Ifigrate au fost trace. Tracii au dat zeități ca Dionisos, Semele, Sabazios, zeul medic Aesculap și o serie de mari figuri ale civilizației grecești, de exemplu cel mai mare istoric al Grecilor Tucidide, artiști, gramatici erudiți ca Dionysios Thrax etc.

Suntem copleșiți de o legitimă mândrie națională de tot ce a fost în stare să dea neamul Tracilor, dar dacă se sustine «romanizarea

» lor prin pierderea limbii atât în nordul cât și în sudul Dunării, atunci e o flagrantă contradicție față de cele scrise mai sus. Un popor care-si pierde limba, nu poate fi capabil de «mari resurse intelectuale» cu o «remarcabilă cultură materială și spirituală» și să dea câteva valori de talie universală. S-ar putea admite numai dacă Tracii erau pe o scară de sălbăticie ca a omului din pesteri, dar și atunci e greu de admis, fiindcă graiul articulat generalizat într-o comunitate imensă de oameni nu poate fi pierdut sau schimbat atât de repede și cu atâta ușurință, de un popor cuceritor.

S-a recunoscut că și în lumea elenistică și romană Tracii au jucat un rol important militar și politic, și mai târziu, din secolul al III-lea în ierarhia armatei și conducerea politică și militară a imperiului roman. «Din rândul lor s-au ridicat mulți sefi militari celebri și împărați romani (cei mai de seamă Maximinus Thrax, Aurelianus, Claudius al II-lea, Galerius, Constantin cel Mare, Licinius, Iulianus Apostata, Aetius, Marcianus, Leon I, Vitalienus, Iustinus, Iustinianus, Belisarius)», afirmă Ll. Russu, în *Limba Traco-Dacilor*, 1959, p. 19.

Dacă Tracii au fost desnationalizați, formându-se un «nou popor», nu mai poate fi vorba de elemente trace, ci de elemente romane. Aceste mari personalități trace apar tocmai într-o perioadă de așa-zisă «plămădire» a poporului român, după cum s-a susținut. Tocmai multimea acestor mari personalități în viața politică și militară a Romanilor, dovedesc vigoarea și rezistența poporului trac, care nu și-a pierdut nimic din firea, limba și datinile sale din cauza unei stăpâniri cu forța militară timp de 165 de ani. Împăratul Galerius (293-311) căruia i se zicea «Dacul», într-o luptă cu Persii a făcut apel la conaționalii săi Daci, care l-au ajutat și a învins. La Salonic senatul roman i-a ridicat un arc de triumf. Arcul acesta e arcul Dacilor învingători, și nu al învinsilor, ca pe columna lui Traian. Dat fiind că aceste personalități din pătura aristocratică nu s-au desnationalizat, cum puteau să se desnationalizeze ciobanii și plugarii? Traco-Dacii au dat elemente de valoare popoarelor vecine (grec și roman) pe plan politico-militar, economic, cultural, după cum și urmașii lor, Românii, au dat astfel de valori Ungariei, Jugoslaviei, 30

Bulgariei, Greciei, Rusiei etc.

S-a mai relatat că populația autohtonă din Dacia, între anii 106-275 a fost supusă unui «voit proces de desnationalizare...violent și rapid, care a avut ca primă urmare înlocuirea treptată a limbii naționale și adoptarea limbii latine». A susține un proces «voit» de desnationalizare, «violent și rapid» și înlocuirea treptată a limbii naționale, înseamnă iarăși a intra în contradicție cu afirmarea civilizației și culturii Dacilor, cu însușirile lor fizice și spirituale. Mai însemnează, asadar, a nu tine seama de intuiția faptelor reale. Ce factori au contribuit la desnationalizarea violentă și rapidă? De ce mijloace dispuneau Romanii, veniți din toate părțile imperiului, ca să impună un astfel de proces? Nici astăzi, cu toate mijloacele moderne

ca scoala, unde obligatoriu se învată limba oficială, presa, radioteleviziunea, teatrul, cinematograful etc., nu se poate realiza un asemenea proces, chiar «lent si îndelungat», mai ales când e vorba de un popor numeros si cu o cultură a sa proprie.

După unele păreri «Românismul a biruit în Dacia fiindcă el reprezenta o civilizatie superioară, o creatie materială si de cultură care sintetiza o întreagă evolutie multiseculară si ca atare a câstigat pe autohtoni. Acestia, treptat convinsi si atrasi de avantajele vietii romane, au învătat limba cuceritorilor, si-au însusit numele si s-au romanizat». (Constantin C. Giurescu, Dinu Giurescu, *Istoria Românilor*, Bucuresti, editura Albatros, p. 191).

A aduce ca argumente pentru o pretinsă romanizare «civilizatia superioară» si cultura romană, însemnează o desconsiderare si ignorare totală a tot ce s-a scris despre Daci cu toată «remarcabila lor cultură materială si spirituală», cu tot aportul lor adus culturii europene, cu tot ce ne-au transmis.

Și-apoi să se stie că orice «civilizatie superioară» si cultură de «sinteză» ar avea un popor cuceritor, pe autohtoni nu-i poate câstiga. Fată de poporul cuceritor care exploatează fără milă - si Romanii se stie că au exploatat - autohtonii nu puteau să aibă decât nemulțumiri, ură clocotitoare si răzvrătire.

Pretutindeni si în tot locul acestea au fost fenomenele. Nici un popor cuceritor n-a avut purtări angelice fată de cuceriti. Pentru că se vorbește de «civilizatia si cultura» cuceritorilor, amintim, ca exemplu, cuceririle lui Napoleon Bonaparte. Nimeni n-a contestat valoarea culturii franceze pe plan mondial, dar ce reactii, ce ură, ce miscări s-au produs contra Francezilor în Spania, în țările germane, etc.!

Nimeni n-a contestat valoarea culturii si civilizatiei germane, dar peste tot pe unde au călcat armatele invadatoare germane în primul si al doilea război mondial, n-au produs decât scrâsnirea dintilor.

Popoarele cucerite n-asteptau decât clipa izbucnirii vulcanice pentru
31

alungarea invadatorilor, spre a-si recăpăta independenta si suveranitatea națională. Aceeasi asteptare o au atâtea naționalități aflate

încă si astăzi, integral sau partial, sub dominatie străină. Butoiul de pulbere, gata de explozie, a fost si este în fiecare natiune cucerită.

În sprijinul «romanizării» s-a adus ca argument în istorie problema *veteranilor*. După 25 de ani petrecuti sub arme, la eliberare, legionarul, numit acum *veteranus*, căpăta dreptul la cetățenie, dacă

n-o avusese de mai înainte, precum si o bucată de pământ spre a o cultiva. «Copiii veteranilor si ai dacelor erau asadar cetățeni romani si vorbeau latinește, cei mai multi vor fi stiut si limba mamei. Copiii copiilor însă, asadar nepotii veteranilor, erau de obicei romanizati.

În două cel mult trei generatii, urmasii acestor căsătorii mixte, între veteranii romani si femeile dace, uitau limba băstinasilor»

(C.C.Giurescu, Dinu Giurescu, *op. cit.*, p. 133).

Prezentarea unei astfel de «romanizări» ni se pare cu totul

ruptă de realitate, pentru că adevărul, unul singur, e contrariu. Pentru veteranii *de origine dacă* numai încapă nici o discuție. Reveniti între Dacii lor își vedeau de munca lor și limba «latină» învățată în armată nu mai aveau cu cine s-o vorbească. Copiii și nepotii acestora nu aveau nici un prilej de «romanizare». Copiii celorlalți veterani romani, de origini diferite și ai *Dacelor* învățau limba *maternă*. De la tatăl lor primeau prea puțin sau nimic. Nepotii, deci a treia generație, evident, nu vorbeau decât limba dacă. Asadar, veteranii nu puteau fi «elemente active» de romanizare. Cei care trăiau în centre romane își mai continuau latinitatea, dar până la urmă cu toții au fost dacizati prin asimilare.

O pereche sot-sotie să zicem din Franta, ambii de origine franceză, vin și se stabilesc într-o localitate din România. Ei vor vorbi limba lor națională și se vor strădui fiind constrânși de împrejurări să învețe, cât va fi posibil, și limba română. Copiii lor vor ști franceza și româna, iar nepotii numai românește. Iată-i, deci, românizati și asimilați. Același proces s-a petrecut și cu Romanii și cu orice străin venit în Dacia.

S-a spus că despre Traci există stiri scrise în documentele grecești și romane din secolul al VI-lea î.e.n. până în secolul al VII-lea e.n., deci 12 veacuri. (Am relatat anterior că în luptele cu Avarii în Panonia (796), Carol cel Mare a dat peste Daci). «Din acest răstimp avem și informații asupra limbii lor *vorbită neîntrerupt de o numeroasă grupă de triburi* (s.n.)» și materiale fragmentare în transcriere greacă și latină. Deci limba Traco-Dacilor, atestată documentar, a fost vorbită *de o numeroasă grupă de triburi* (s.n.) în realitate, de toate triburile până în secolul al VIII-lea e.n.). Cum e posibil, ca nici măcar unul din această «numeroasă grupă de triburi» să nu-și fi

32

păstrat limba mai departe? Din secolul al III-lea până în secolul al VII-lea pe pământul Daciei au fost Gotii, Hunii, Gepizii, Avarii, Slavii și apoi Bulgarii. Despre Traco-Daci și limba lor, de aici încolo izvoarele lipsesc. În Dacia valul popoarelor năvălitoare continuă cu Ungurii, Pecenegii și Cumanii. În această perioadă, Traco-Dacii apar la cronicarii bizantini, slavi și occidentali, în genere, cu numele de Vlahi. Iată prin urmare pe Români în casa, în sura și stâna Dacilor, cu fluierul și naiul Dacilor, cu firea, credințele și obiceiurile Dacilor, cu albinele, cu vitele și caii vestiti ai Dacilor, cu legile nescrise ale Dacilor, cu toponimia (în parte schimbată de cuceritori, în genere prin traducere), în sfârșit cu «tot ce mișcă-n țara asta, râul, ramul» -dar -cumplită tragedie! - cu limba...latină; Le-a «dispărut» limba!

Asa au vrut istoricii! Asa au vrut filologii. ~

Din timpul stăpânirii romane și până la invazia Tătarilor (1241), populația băstinasă din Dacia, fiind mereu asuprită, a devenit mai dârză, mai unitară și mai conservatoare în limbă și în toate bunurile spirituale și materiale, *păstrându-și neîntrerupt individualitatea limbii și a ființei sale naționale. La Daci și la Români acesta a fost singurul proces.*

S-a mai afirmat că «limba dacă s-a conservat încă multă vreme în puncte izolate (numai?) prin regiuni deluroase și de munte în sec. III și mai târziu, cu deosebire la așa-numiții Daci și Traci liberi de la nord și est de hotarele provinciei Dacia (Costoboci, Carpo-Daci etc. din Moldova, Moravia, Slovacia etc.» (Ll. Russu, *Disparitia limbii și a populațiilor traco-dace*, «Studii și cercetări de istorie veche», III, nr. 1-4, p. 212).

Dacă erau «puncte izolate» în regiuni de deal și munte și apoi Daci «liberi», cum e cu putință ca și aceștia cu timpul să-și înlocuiască limba, și limba românească să devină cea mai unitară? Românii din Oltenia se înțeleg cu Românii din Moldova și Maramures care n-au fost niciodată sub stăpânire romană, ca apoi să fie o mie de ani în vâltoarea stăpânirilor barbare. Cum se explică faptul că tocmai acele «puncte izolate» de deal și de munte au cea mai curată și mai frumoasă limbă românească? Firesc ar fi fost ca, dacă s-au mai păstrat Daci în secolele III-VI cu limba lor, din secolul al III-lea începând migrațiunea diverselor popoare, să-și fi format o altă limbă străină de cea românească sau cel puțin un dialect care să fi rămas, prin forța împrejurărilor, tot «puncte izolate» în neamul și limba țării, măcar prin «regiuni deluroase și de munte» și măcar în Moldova și în partea de nord, Maramures și Crisana. Dacă s-ar fi format o altă limbă în Dacia traiană, prin «disparitia» limbii băștinasilor, n-ar mai fi fost legăturile permanente cu Moldova, Maramuresul și

33
celelalte părți locuite de Dacii liberi. Lipsea unitatea de limbă, factorul cel mai puternic de unitate națională, lipseau instinctul și sentimentul de fraternitate, lipseau conștiința și spiritul de solidaritate națională. O unitate politică cu Dacia necucerită de Romani, într-un singur stat, nu s-ar fi putut îndeplini niciodată. Ca atare n-ar mai fi România de astăzi.

Răscoalele

Anume am lăsat răscoalele la urmă, ca să se vadă care era situația politică, economică și starea de spirit sub stăpânirea romană. După cucerirea Daciei (106) Romanii au introdus sistemul sclavagist de cruntă exploatare, specific păturii conducătoare romane.

Jugul politico-fiscal a dus implicit la intensificarea luptei de clasă, care s-a împletit cu lupta de eliberare națională (D. Tudor, *Răscoale și atacuri «barbare» în Dacia romană*, București, 1957, p. 6). Fiecare popor își are vitalitatea lui proprie, care-l face să reziste cu înversunare

în totalitatea lui, oricărei încercări de desnaționalizare. Exploatarea romană, aspră și crudă în interior, producea o continuă fierbere. Numeroasele fortificații militare în Dacia sunt o dovadă de infidelitatea și nesupunerea generală a Dacilor. Fiscalitatea și exploatarea romană pretutindeni exasperează popoarele.

Care-i poporul sub jug străin, guvernat prin forța armată și exploatat până la sânge să se desnaționalizeze? O armonie socială, o

supunere si o colaborare între Daci si Romani niciodată n-a existat [I
Intre clasa conducătoare si cea supusă a fost o permanentă
contradicție.

Dacia, în timpul stăpânirii romane, era ca un vulcan în plină erupție.
Lupta contra stăpânirii romane era în oras, unde se adună banul
si toată bogăția, pe când satul, în cea mai mare parte trăiește în
mizerie,

neorganizat si lipsit de viața culturală a orasului (D. Tudor,
op.cit.) Populația aceasta a Dacilor, mereu nemulțumită si în fierbere
din cauza asupririi romane, își îndrepta atenția asupra Dacilor
liberi, cu care aveau *permanente legături*, si pe «barbarii» de la
hotare îi aștepta ca pe niste salvatori, scrie D. Tudor. Exploatarea
romană a trezit în Daci, ca si în orice popor, o dârză rezistentă si un
spirit de solidaritate națională. Multi Daci au fugit la Dacia liberi. În
1940, când o parte a Transilvaniei a fost dată Ungariei, prin odiosul
dictat de la Viena, nu s-a petrecut acelasi fenomen?

Ce romanizare se mai putea face, când stăpânii nu stiau cum să
facă față atacurilor Dacilor liberi si popoarelor «barbare». Astfel, în
117, imediat după moartea lui Traian, se produce năvălirea lazigilor
metanasti, dinspre apus si a Rotolanilor dinspre răsărit, împărat
fiind Hadrian. Sub Antoninus Pius năvălesc Dacia liberi, de la
34

miază-noapte, în anii 143 si 156-157, fiind respinsi de legiunile
romane. Din cauza războaielor si atacurilor Dacilor, Antoninus Pius
a fost nevoit să împartă Dacia în trei părți: Dacia Malvensis, Apulensis
si Porolissensis.

Domnia lui Marcu Aureliu e plină de războaie ale Dacilor si de
atacuri ale Dacilor liberi si barbarilor. Intre 167-172 Dacia e atacată
de Marcomani si alti Germani, neamuri sarmatice si dacice care produc
o mare criză economică si o mare nemulțumire a populației, mai
ales a satelor, contra stăpânirii romane. Din cauza războaielor,
împozitele creșteau din ce în ce, încât populația ajunsă la sapă de
lemn, reactiona prin războaie. În timpul războiului marcomanic,
Costobocii, neamul dac care locuia în nordul Moldovei si în Galitia,
fac o năvală prin Dobrogea si Peninsula Balcanică. Trecerea lor prin
Dobrogea a fost la sfârșitul anului 170.

Pe timpul lui Comodus (180-192) s-au produs la fel de mari
miscări de populație, paralele cu presiunea si invazia unor neamuri
barbare la granită. Populația exploatată, ajutată si de sărăcimea de
la orase, tindea încontinuu la răsturnarea stăpânirii romane.

În perioada lui Septimius Severus (193-211) sunt cunoscute o
serie de plângeri adresate împotriva abuzurilor comise de functionarii
inferiori si de politie militară. În timpul lui Caracalla (211-217) si
Alexandru Severus se accentuează mizeria, nemulțumirile si miscările
de populație. Exasperati de sărăcie, s-a înmulțit numărul fugarilor si
al hotilor (*latrones*, de aci *lotru* la noi, întâlnit atât de des în vechile
cântece populare).

De asemenea, în timpul lui Caracalla, are loc o năvală a Gotilor în Dacia, care vor da Romanilor, de acum înainte, mereu de lucru, terminând cu ocuparea întregii provincii între 271-275. Odată cu Gotii năvălesc și Dacii liberi din miază-noapte. Ei constituiau, prin așezarea lor, un fel de avangardă a tuturor năvălitorilor spre sud.

Chiar Vasile Pârvan, adeptul «romanizării», considera pe Dacii liberi «cuib de tulburări continue» care împiedică orice înflorire serioasă a românismului, menținând formele primitive ale vieții indigene (*Getica*, p. 657). Dacii liberi erau cei mai mari dușmani ai stăpânirii romane din Dacia și au contribuit în mare măsură la eliberarea ei, sprijinind substantial răscoalele țărănești.

Liniste și pace n-au fost nici în timpul domniei lui Maximin Tracul (Thrax) (235-238), deși era trac. Grele lupte a purtat cu Dacii liberi, uniți cu Sarmatii, pe care i-a bătut, luându-și titlul de Dacicus Maximinus. De aici se vede importanța luptelor grele pe care le-a purtat cu acești Daci. În anul 238 au fost atacuri împotriva regimului lui Maximin Tracul, și mari mișcări sociale. În același an Carpii,

35
împreună cu Gotii, atacă Dobrogea.

Împăratul Gordianus al III-lea (238-244) a avut de suportat mari tulburări și atacuri pornite din Muntenia. O nouă răscoală a Dacilor a izbucnit pe timpul domniei lui Filip Arabul (244-249), care a avut mai multe lupte cu Carpii atât de primejdiosi și gata de luptă oricând împotriva Romanilor. În urma grelelor lupte cu Carpii, Filip Arabul își ia titlul de «Carpicus». Pe o monedă din anul 247 e scris «Victoria carpica».

În anul 248 Gotii năvălesc din nou în Dobrogea, unde atacă Istria și alte localități. Năvălirile lor se repetă în anul 250 sub împăratul Decius.

Sub Decius Dacia a fost plină de tulburări, însoțite de luptele purtate cu Dacii liberi. Cea mai grea luptă a Romanilor împotriva Dacilor liberi, în unire cu Gotii, a fost în anul 251, când Decius piere în lupta de la Abrittus, în Dobrogea.

Între anii 252-248 răscoalele Dacilor și năvălirile Gotilor se tin lant. Prin 260-261 se produce în Moesia o răscoală a lui Regalianus, considerat un urmaș al lui Decebal. Vremea anarhiei militare din secolul al III-lea s-a abătut cu toate nenorocirile ei și asupra Daciei, provincie ce intra ca un pinten în lumea barbară, mereu în fierbere. Ea a putut fi lesne jefuită de barbari și adesea frământată de răscoalele interne, fiindcă paza militară n-a fost întotdeauna bine asigurată. Forta maselor din interior și din afară se pune în mișcare împotriva dominației romane din Dacia, mai devreme decât în alte părți ale imperiului. Lupta se ducea împotriva armatei, administrației și orașelor romane.

Romanii, încă de pe timpul lui Traian, au dus o politică de urbanizare. Dacă a existat o «romanizare» politică, socială și culturală, într-adevăr ea n-a fost decât la orase și în aceasta nu trebuie să

vedeme o desnationalizare a băștinasilor orășeni, ci numai o influență. Satele trăiau complet străine de orice influență romană sau influență - în genere - orășenească, privită mai ales sub raportul civilizației și culturii progresiste, fiind ostile și refractare acestei vieți. Pe atunci nu era nici școală - în sensul modern al cuvântului - nici presă, nici cinematograful, nici radio etc., prin care să se propage viața orașelor. Un contrast izbitor între oraș și sat a fost până în zilele noastre. Oricâtă viață confortabilă orășenească, cu atâtea elemente de strălucire, de lux, de distracție ar fi avut Romanii, și o romanizare cu dispariția limbii, chiar la orașe nu se putea *realiza*. Astfel de viață n-ar fi atras pe nimeni, ci dimpotrivă, fiind o sfidare la adresa unui popor subjugat și exploatat, care trăia în mizerie, nu năstea decât ură și revoltă, în primul rând în sărăcimea orașelor, martoră la această «strălucire romană». Dăcii cei bogați - oricât de impresionați ar fi

36

fost - poate îi laudau, se influențau și ei mai mult sau mai puțin și atâta tot. Nimic mai mult.

În secolul al III-lea, când are loc anarhia militară, orașele încep să decadă, ducând la o decădere a mesetișurilor și comerțului. Dacă țărănimea apăsată de fiscul împovărat al Romanilor și de mizerie se răscula, apoi și sărăcimea orașelor, care e mai dinamică și mai ușor aplecată spre răzvrătiți, nu se putea să nu fi produs mișcări sociale împotriva funcționarilor care le încasau birurile.

Cum se știe, împăratul Aurelian, ne mai putând face față atacurilor Dacilor liberi și în special ale Goților, se retrage între 271-275 peste Dunăre, cu armata, aparatul administrativ și bogății, în genere din mediul urban, deci tocmai aceia care aveau rolul să «romanizeze» pe Dăci. Imperiul roman trece printr-o mare criză economică, socială și politică.

După retragerea Romanilor populația satelor a rămas pe loc, eliberată de sub apăsarea multiplă, economică, fiscală și militară a imperiului roman. În mijlocul migrației popoarelor care se dezlănțuie timp de o mie de ani, populația autohtonă caută să se acomodeze cu mari greutăți noilor condiții de viață.

În mare parte populația din centrele urbane s-a răspândit în mediul rural. Aici se păstra încă o formă de organizare a obștii sătești care își dovedise vitalitatea în timpul stăpânirii romane. După Romani și în epoca feudală, obștea și asociațiile de obști au alcătuit singura formă a vieții sociale a poporului nostru (P.P. Panaitescu, *Obștea țărănească în țara Românească și Moldova*, București, 1964, p. 15).

Aceasta a fost situația politică, economică și socială și starea de spirit în epoca romană. Judece orice om de bunăvoință și cu sinceritate, în astfel de condiții, se poate întrezări măcar o romanizare în Dacia? Dacă Geto-Dăcii din Dacia ar fi fost romanizați, ce rost mai avea să se răscolească și să lupte contra Romanilor, fie singuri, fie alături de Dăcii liberi?

Normal, dacă s-ar fi petrecut acest fenomen, ar fi fost alături

de Romani, fiind acum unul si acelasi popor si ar fi luptat contra Dacilor liberi si contra barbarilor de la hotare. O romanizare cu «disparitia » limbii după retragerea Romanilor, în vâltoarea migratiilor popoarelor se mai poate imagina? Se mai poate discuta? Hotărît, nu! Şi după retragerea lui Aurelian, pe timpul domniei lui Diocletian si Galerius (sec. IV), Dacii liberi, singuri sau ajutati de Goti, treceau Dunărea si atacau armatele romane. Romanii n-au avut pace si liniste nici în **SU**l Dunării, unde, de asemenea, s-a emis părerea unei «romanizări» a Tracilor.

Viata urbană care începuse sub Romani e redusă substantial si rămâne iarăsi viata rurală, cu aceleasi ocupatii de căpetenie: agricultura si păstoritul.

tărâni români din regiunea deluroasă si muntoasă, unde elementul românesc s-a păstrat mai bine, fiind mai ferit de năvălirile barbare, în constiinta lor, care vine din străfunduri îndepărtate, nu vorbesc de alti strămosi decât de Daci. Orice e vechi si orice traditie mostenită e atribuită Dacilor. Pentru ei Romanii nu există, cu toată Şcoala latinistă din Ardeal. De asemenea, catolicismul atât de rău a fost privit de către Români, încât pentru ei latinul « letinul» e egal cu *păgânul*, termen însoţit de dispreţ încă din primele secole ale pătrunderii creştinismului în Dacia. Orice faptă nelegiuită e întâmpinată de expresia: «parc-ai fi letin», «numai letinii fac de astea» etc. În constiinta românului «letinul» e un păgân, e o fiinţă «spurcată». S-ar mai fi transmis oare această constiintă dacă Dacii ar fi fost romanizati? Cântându-se pe vechea strună a «romanizării» si a «disparitiei» limbii Dacilor, s-a început să se pescuiască câte un cuvânt din limba lor, ajungându-se până astăzi, la vreo 160 (1) de cuvinte din toată limba marelui si viteazului popor dac. Trebuie să se stie că o limbă nu se poate reconstitui cu undita, pescuind câte un cuvânt anemic. Limba noastră e un fluviu care curge viguros, neîntrerupt si neschimbat de milenii, pornind de la preistorie, si în apa acestuia trebuie pescuite cuvintele împrumutate de la alte limbi. Cele 160 de cuvinte sunt particularisme ale limbii geto-dace si ca acestea sunt încă alte multe care trebuie căutate.

Inscriptiile si tot materialul arheologic roman, descoperit pe pământul ţării noastre, explică *întinderea stăpânirii romane, dar nu desnationalizarea* si «disaraitia» limbii Dacilor. Nimeni n-a dovedit această minune (cutremurătoare), ci a fost o simplă si eronată deductie din cauza asemănării celor două limbi.

Din cele relevate rezultă că Romanii, o minoritate pestrită împrăştiată în mijlocul marelui popor al Geto-Dacilor, au fost desnationalizati

si asimilati într-un timp scurt, dat fiind tocmai înrudirea celor două limbi: daca si latina rustică. Asadar limba dacă e «mama» limbii române care s-a vorbit încontinuu până astăzi, supunându-se legilor ei de dezvoltare pe cale evolutivă. Limba Dacilor era asemănătoare cu limba latină rustică si înrudită cu limba Gallilor din Gallia (Franta), cu a Iberilor din peninsula Iberică (Spania si Portugalia),

asa cum limba română e înrudită astăzi cu limba popoarelor neolatine din Italia si celelalte țări mentionate mai sus. Nu cucerirea si stăpânirea vremelnică a Romanilor a dus la înrudirea acestor popoare latine si neolatine, ci împrejurările istorice au creat această mare familie de popoare. Popoarele din marea familie germană sunt înrudite prin limbă nu din cauza cuceririi vreunui stat din rândul lor. Aceeasi situatie e si la popoarele slave. In concluzie din acest pământ al Daciei lui Burebista si Decebal am răsărit de mii de ani, aici suntem astăzi si vom fi de-a pururi, pentru că noi de la Sarmisegetuza ne tragem.